

TREK EN VERBLIJF VAN DE RUIGE DWERGVLEERMUIS

Marten Zijlstra

De vondst van een geringde Ruige dwergvleermuis (Pipistrellus nathusii) in mei 1998 in Veenwouden, leek een aardige aanleiding deze soort eens nader te bekijken. Wat weten we eigenlijk van deze lastig te determineren soort? Ringonderzoek en het doen van waarnemingen kunnen ons daarbij helpen.

INLEIDING

Tussen 1936 en 1957 zijn er in ons land duizenden vleermuizen geringd. Dat gebeurde eerst door de gebroeders Leo en Pieter Bels. Na 1952 werd het ringonderzoek aan vleermuizen voortgezet en geleid door de Utrechtse onderzoekers Sluiter en Van Heerdt.

Ruige dwergvleermuis
foto Marten Zijlstra

Zij beperkten zich tot doelstellingen als: het bepalen van de soortenrijkdom, trek en plaatstrouw van vleermuispopulaties. In de naoorlogse jaren werd een steeds zorgwekkender achteruitgang van de vleermuisstand geconstateerd. Omdat men de indruk had, dat het hanteren van de dieren voornamelijk tijdens de winterslaap

teveel verstoring teweegbracht en dat beschadigingen aan de vleugels ontstonden door de aangebrachte ringen, werd vanaf 1957 besloten het ringonderzoek te stoppen. De ringen werden om de onderarm aangebracht, die bij vleermuizen deel uitmaakt van de vleugels. Dit in tegenstelling tot vogels, waarbij de ring om de poten wordt gedaan, die bij het vliegen geen vliegfunctie hebben. De onderzoekers waren van mening dat deze factoren bijdroegen aan de gesignaleerde achteruitgang van vleermuizen. Er werd echter een uitzondering gemaakt voor drie soorten: de Rosse vleermuis *Nyctalis noctula*, de Meervleermuis *Myotis dasycneme* en de Dwergvleermuis *Pipistrellus pipistrellus*. Bij deze soorten werd met het ringonderzoek omstreeks 1970 gestopt.

NIEUW RINGONDERZOEK

Sinds 1982 wordt er echter internationaal weer ringonderzoek gedaan naar de Ruige dwergvleermuis *Pipistrellus nathusii*, een soort die in het verleden vaak is verward met de veel algemenere Dwergvleermuis. Dit gebeurde omdat niet bekend was waar de soort zich voortplantte, waar de dieren zich ophielden gedurende het jaar en weinig bekend was over de trekbewegingen. Met name in Letland zijn tussen 1982 en 1990 zeer veel trekkende Ruige dwergvleermuizen geringd; ook in voormalig Oost-Duitsland zijn veel Ruige dwergvleermuizen geringd in vleermuiskasten.

In het kader van dit nieuwe onderzoek werden door de heer Lina in de herfst van 1985 vier mannetjes in het Van Coehoornbosch bij Wyckel geringd en rond Kippenburg zelfs 16 mannetjes en twee vrouwtjes. Elders in Nederland werden ca. 130 beesten geringd. Zo werd ook in Nederland een begin gemaakt met een gericht onderzoek naar de verspreiding en de migratie van deze vleermuizen.

TERUGMELDINGEN

Hoewel de kans op terugmeldingen bij een dergelijk klein aantal van deze kleine nachtdieren uiterst gering is, kwam begin december 1985 de eerste terugmelding. In Colombelles bij Caen in Normandië ($49^{\circ}12' N - 0^{\circ}19' W$, Frankrijk) werd één mannetje dood gevonden. Dit mannetje was op 6 september 1985 in het Van Coehoornbosch geringd. Het diertje had een afstand van 700 kilometer afgelegd. In mei 1999 werd weer een vondst van een geringde vleermuis gemeld, de melder de heer v/d Velde uit Veenwouden vertelde dat zijn vrouw het dier bij het glazenwassen had gevonden en dat hij de ring had afgelezen. Het opschrift van de ring was *Latvia Riga F 236035*. Gezien het geringe aantal mensen dat zich bezig houdt met vleermuizen, ook internationaal, konden de gegevens van het betreffende dier snel worden achterhaald. Het blijkt dat het dier is geringd, als onvolwassen mannetje van de Ruige dwergvleermuis in de nacht van 20 op 21 augustus 1990 bij het plaatsje Pape ($56^{\circ}11' N - 21^{\circ}03' E$) aan de Oostzeekust in het zuidwesten van Letland, bij een vogelringstation. Bij Pape vindt gestuwde trek plaats. Jaarlijks trekken daar enorme aantallen Ruige dwergvleermuizen door vooral in de periode half augustus tot half september. In dezelfde nacht werden daar nog 284 andere vleermuizen van deze soort geringd, waarvan er inmiddels twee zijn teruggemeld in Rotterdam (september 1990 en maart 1998).

DOORTREK EN OVERWINTERING

Uit de terugmeldingen blijkt dat Nederland tot de overwinteringsgebieden van de Ruige dwergvleermuis uit Oost-Europa behoort, maar er trekken ook dieren door tot in Engeland en Noord-Frankrijk. Zo zijn er van Ruige dwergvleermuizen uit Letland, behalve de genoemde dieren te Rotterdam,

ook dieren teruggevonden in Den Haag en op Voorne. Het gaat echter om zeer geringe aantallen. De afstanden die de dieren afleggen zijn niet gering. Van één vrouwtje is bekend dat ze minimaal 1905 km heeft afgelegd; ze werd op 2 september in Letland geringd en al op 1 oktober in hetzelfde jaar teruggevonden te Herbault (Frankrijk). Bij een rechtstreekse vlucht moet dit dier minstens 60 km per nacht hebben afgelegd.

LEVENSWIJZE

's Zomers, in de voortplantingsperiode, treffen we in Nederland vooral mannetjes aan; slechts eenmaal werd een kraamkolonie in Nederland gevonden. Een kraamkolonie bestaat uit meerdere vrouwtjes. Van deze vrouwtjes, die in Nederland ook hun jongen grootbrengen, zijn de overwinteringsgebieden niet bekend. In het vroege najaar komen de Ruige dwergvleermuizen vanuit het oosten Nederland binnen. De mannetjes raken in deze tijd in een seksueel actief stadium en vertonen dan territoriaal gedrag. Ze zijn dan roepend waar te nemen (met de batdetector, het geluid is te hoog voor het menselijk gehoor). Door middel van deze baltsroep (werfroep) proberen ze zoveel mogelijk langstrekken-

de vrouwtjes te lokken (werven) om een harem of paargezelschap te kunnen vormen. In Nederland is vanaf de tweede helft van augustus tot eind september een piek in dit gedrag waar te nemen. Ook de mannetjes van de Dwergvleermuis en de Rosse vleermuis vertonen dit gedrag. Een territorium of paarplaats van een roepend mannetje ligt meestal op een min of meer vaste plek en wordt afgebakend en verdedigd. Aan de hand van deze werfgeluiden kan het aantal en soort van de roepende mannetjes dat in een gebied verblijft bij benadering worden bepaald. Zo is het mogelijk om de aantallen te vergelijken tussen de verschillende gebieden, biotopen en jaren. Vergelijkingen tussen jaren maken monitoring mogelijk. Dit onderzoek, populair het 'roepende mannetjes project' genoemd, vindt plaats in het kader van het zoogdiermonitorsproject.

ATLASPROJECT

In het kader van het 'Atlasproject' zijn van de Ruige dwergvleermuis gedurende inventarisatie-periode tussen 1988 en 1993 ook in Fryslân meerdere waarnemingen met de batdetector verzameld, alhoewel dit zeker in het

begin zeer lastig was, omdat de geluiden veel overeenkomst hebben met de Gewone dwergvleermuis. Dit geldt ook voor de baltsroep van deze twee soorten die slechts op kleine details van elkaar zijn te onderscheiden.

Een belangrijke waarneming werd gedaan tijdens de wintertelling van januari 1999, toen in een kerk te Dokkum 13 overwinterende vleermuizen werden aangetroffen, waarbij negen Ruige dwergvleermuizen. Voor zover bekend is hiermee voor de eerste maal vastgesteld dat ook deze soort met meerdere dieren op één plaats in Fryslân overwintert.

Verder zijn nog een tweetal waarnemingen van Ruige dwergvleermuizen het vermelden waard. Zo werd in de voorzomer van 1996 bij bewoners van een woning in IJlst een geringde vleermuis in de wc gevonden. De vleermuis werd gemeld bij de plaatselijke vogelwacht. Vanwege gebrek aan belangstelling (geen vogel) leidde de melding verder tot niets. Helaas is de ring niet afgelezen. Op 10 september 1997 werd door de heer D. van der Wal op de Stateheide in Noordbergum een Ruige dwergvleermuis gevonden. Nadat het dier is gefotografeerd (zie foto) is deze, na geheel te zijn ontwaakt, laat op de avond weggevlogen.

AANBEVOLEN LITERATUUR

Vleermuizen in het Landschap Schuyt & Co ISBN 90 6097 392 5; Atlas van de Nederlandse vleermuizen, KNNV uitgeverij ISBN 90 5011 0916; Atlas van de Nederlandse vleermuizen 1970-1984, Rijksmuseum van, Natuurlijke Historie te Leiden- april 1986 ISSN 0459-1801; de Composiet (IVN), themanummer Vleermuizen 15e jaargang nr.2; Zoogdieren van West-Europa, KNNV uitgeverij ISBN 90 5011 077-0; Bescherming van Vleermuizen in Nederland, Linders Arnhem 1956.

M. Zijlstra, Lauermanstraat 22, 9251 BB Burgum, tel. 0511-462637

Oproep nestkasten controle

Zoals in bovenstaande is weergegeven komen tussen van half augustus en eind september veel Ruige dwergvleermuizen van verre oorden in onze omgeving als doortrekker of om te overwinteren, veel dieren zoeken hierbij schuilplaatsen in nestkasten bedoeld voor kleine vogels zoals Kool- en Pimpelmezen.

Hoewel ook andere soorten vleermuizen van deze nestkasten gebruik maken is de kans niet gering dat het Ruige vleermuis betreft, daarom hierbij het verzoek om in deze periode eens de nestkasten te controleren en schoon te maken en bij aanwezigheid van vleermuizen dit aan ondergetekende door te geven.